

yerinde ondan hadis rivayet ettiği belirtilmekte, Sezgin bu sayınının 381 olduğunu söylemektedir.

Basra'da ilk müsnedi kaleme almasıyla bilinen Müsedded cerh ve ta'dil âimleri tarafından "sika, sadûk, sebt, hüccet, hâfiz" gibi ifadelerle değerlendirilmektedir. Onun Basra'da büyük bir şöhrete sahip olduğu, vefeyât, cerh ve ta'dil konularında görüşlerine sıkça başvurulduğu bilinmektedir. Buhârî, Müsedded'in kitaplarını doğrudan kaynak olarak kullanmış, kendisinin adı gibi dosdoğru (müsedded) olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın, "Eğer Müsedded'in evine gidip de kendisine hadis rivayet etseydim kesinlikle o buna lâyük olurdu. Kitaplarımın kendi yanımda veya Müsedded'in yanında olması hiç önemli değil" dediğini rivayet etmiştir (Buhârî, "Hac", 41).

Bir diğer öğrencisi Ebû Hâtim, Müsedded → Yahyâ b. Saîd el-Kattân → Ubeydullah b. Ömer → Nâfi' → Abdullah b. Ömer senediyle rivayet edilen hadisleri altına benzetir ve onların bizzat Hz. Peygamber'den duyulmuş gibi sağlam olduğunu söylerdi. Hadis münekkidi olan talebesi Ebû'l-Hasan el-İclî hocasından hadis yazarken bazan usandığını, fakat onun, "Hele şu hadisi de yaz!" diye kendisini teşvik ettiğini ve ondan sonra da elli almış kadar hadis yazdığını anlatır.

Müsedded b. Müserhed fitne meselesini ve halkın görüş ayrılığına düştüğü kadar, Râfizîlik, i'tizâl, halku'l-Kur'ân ve ircâ konularını sormak üzere, "Resûlullah'ın sünnetini bana yaz" diyerek Ahmed b. Hanbel'e bir mektup yazar. Mektubu okuyan Ahmed b. Hanbel, "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn! Bu Basralı kendisinin ilim yolunda büyük miktarda mal harcadığını sanıyor, fakat daha bu konularda Resûlullah'ın sünnetini bilmiyor!" dedikten sonra dört sayfalık bir mektup yazarak ona cevap verir (İbn Ebû Ya'lâ, I, 341-345). Müsedded 228 yılı Ramazan ayı ortalarında (Haziran 843 ortaları) Basra'da vefat etti; 229'da (844) öldüğü de söylenmektedir.

Rivayetleri *Şahîh-i Müslim ve Sünen-i Ebû Dâvûd* dışında *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Müsedded'in biri küçük, diğeri büyük olmak üzere iki müsnedinin bulunduğu, küçük olan müsnedinin sahâbe isimlerine göre tertip edildiği, bunun üç misli olan diğer müsnedde ise birçok mevkuf ve mektû rivayetin yer aldığı ifade edilmektedir. Zehebî onun *Müsned*'ini kısmen dinlediğini söylemektedir. İbn Hacer el-Askalânî *Müsned*'in *Kütüb-i Sitte*'ye olan ze-

vâidini *el-Me'tâlibü'l-âliye*'ye almış, Müsedded'e ulaşan bir isnad ve icâzet sistemiyle onu Ümmü'l-Fazl Hadîce bint Şeyh Ebû İshak İbrâhîm el-Ba'lebekkiye ed-Dimaşkiyye'ye okuduğunu zikretmiş, bazı eserlerinde (*Lisânü'l-Mizân*, VII, 106; *el-İşâbe*, III, 132) *Müsned*'den iktibaslar yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l'arûs, II, 376; Buhârî, "Hac", 41; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 72-73; a.mlf., *et-Târîhu's-şagir*, II, 327; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 307; İclî, *es-Şikât*, s. 425; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 526; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 438; Rabaî, *Târîhu mevlidi'l-ulemâ' ve vefeyâtihim* (nşr. Abdullah b. Ahmed b. Süleyman el-Hamed), Riyad 1410, II, 506; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem' beyne ricâli's-sahîhayn*, Beyrut 1405/1985, II, 522-523; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 341-345; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 591-595; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 421-422; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, X, 107-109; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 13; a.mlf., *Lisânü'l-Mizân*, VII, 106; a.mlf., *el-İşâbe*, III, 132; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1684-1685; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 57, 66, 102, 281; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 224; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 62; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 215; Emîn el-Kuzâh, *Medresetü'l-hadîs fi'l-Basra hatte'l-karni's-sâlihi'l-hicri*, Beyrut 1419/1998, s. 195-196; Mehmet Eren, *Buhârî'nin Sahih'i ve Hocaları*, Konya 2003, s. 178-179.

ZEKERİYA GÜLER

MÜSEDDES

(مَسَدَس)

Divan şiirinde altışar mısralık bendlerden oluşan musammat nazım şeklindeki manzume (bk. MUSAMMAT).

MÜSELLEM

(مَسَلِم)

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ellerindeki çiftliklerine karşılık atlarıyla sefere giden, daha sonra geri hizmet kıtası olarak hizmet gören, vergiden muaf oldukları için bu unvanla anılan askerî grup (bk. ASKERÎ; YAYA ve MÜSELLEM).

MÜSELLEMÂT

(المَسَلِمَات)

Bir tartışma sırasında kullanılan, karşı tarafça da önceden doğruluğu kabul edilen önerme anlamında terim (bk. BEŞ SANAT; ZANNİYYÂT).

MÜSELLEMÜ'S-SÜBÛT

(مسلم الثبوت)

Bihârî'nin

(ö. 1119/1707)

fıkıh usulüne dair eseri.

Hindistan'ın Bihâr eyaletinde yetişen Hanefî âlimi Muhibbullah b. Abdüşşekûr el-Bihârî'nin fukaha ve mütekelimîn metotlarını mezcederek kaleme aldığı bir eserdir. Bağdatlı İsmâil Paşa'nın Hanefî mezhebinin fûrûna dair olduğunu söylemesinden (*İzâhu'l-meknûn*, II, 481) onun bu eseri bizzat görmediği anlaşılmaktadır. Bihârî, kitabına önce *Müsellem* adını vermişken ilâhî bir ilhamla bu ismi ebced hesabına göre yazılış yılına (1109/1697) uygun düşen *Müsellemü's-sübût* şekline getirdiğini, aklî ve naklî esasları birleştirerek fûrû-i fikhî kapsayan, Şâfiî ve Hanefî metotlarını birlikte içeren bir kitap yazmak istediğini belirtir (I, 7).

Müsellemü's-sübût'un başında usûl-i fikhın tanımı, mahiyeti, konusu ve amacıyla ilgili bir mukaddime bulunmaktadır. Daha sonra birçok Şâfiî eserinde genellikle fikhî usulü için gerekli görülen, kelâmî ve lügavî ilkelere hüküm bahislerini içeren üç bölüm (makale) yer almaktadır. Bunların ilkinde kısaca bazı mantık kavram ve ilkeleri üzerinde durulmakta, ikinci bölümde hâkim, hüküm, mahkûm fih ve mahkûm aleyh başlıklarından oluşan hüküm teorisine yer verilmekte, üçüncü bölümde fikhî usulüyle ilgili bulunan bazı dil meseleleriyle lafzî yorumun temel terim ve kuralları oldukça geniş bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. Ardından kitap, sünnet, icmâ ve kıyas delilleri ele alınmakta, bunlarla ilgili giriş kısmında şer'u men kable-nâ, istihsân ve istishâbın bu ana delillerin kapsamında olduğuna dikkat çekilmektedir. Kitapla ilgili bölümde Kur'ân-ı Kerim'in tanımı, te'vil, icmâl, beyan ve nesih konuları; sünnet bölümünde peygamberlerin mâsumiyeti, haber çeşitleri, bunların bilgi değerleri ve ağırlıklı olarak ahad haberlerle ilgili meseleler, Resûl-i Ekrem'in fiilleri, şer'u men kable-nâ ve sahâbî kavli konuları ele alınmaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde icmâ ve kıyas delillerinin incelenmesinden sonra eser ictihad ve taklidle ilgili tartışmalara ayrılan hâtime ile nihayete ermektedir. Kitabın planı göz önüne alındığında Bihârî'nin Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin *el-Bedî'*, Sadrüşşerîa el-Mahbûbî'nin *Tenkihü'l-uşûl* ve İbnü'l-Hümâm'ın *et-Tahtîr* adlı eserlerinde yaptıkları gibi Hanefî ve Şâfiî usullerindeki konu

MÜSELLEMÜ'S-SÜBÛT

tasnif geleneklerini birleştirdiği söylenebilir.

Bihârî, özellikle mantık ilmine dair tartışmalar sırasında kendisinin *Süllemü'l-‘ulûm* adlı eserine atıflarda bulunmuş (meselâ bk. I, 14, 17), ayrıca felsefe ve mantıkla ilgili konularda İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'* ve *el-İşârât ve't-tenbîhât* (I, 19, 33, 59), kelâmla ilgili konularda Adudüddin el-İcî'nin *el-Mevâkıf*'ından (I, 46) yararlanmıştır. *Müsellemü's-sübût*'un en çok atıfta bulunduğu kaynaklar arasında Serahsî'nin ve Pezdevî'nin *Uşûl* adlı eserleri, Gazzâlî'nin *el-Müstaşfâ'sı*, Fahreddin er-Râzî'nin *el-Maḥşûl*'ü, İbnü'l-Hâcib'in *el-Muḥtaşar*'ı, Adudüddin el-İcî'nin *Şerḥu Muḥtaşari'l-Müntehâ'sı*, Alâeddin el-Haskefî'nin *İfâdatü'l-envâr*'ı, Kâdî Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vüşûl*'ü ve İbnü'l-Hümâm'ın *et-Tahrîr*'i yer almaktadır. Eserde felsefi ve kelâmî konularda Mu'tezile, Eş'ariyye, İmâmiyye, Kerrâmiyye, Cehmiyye ve Cebriyye gibi fırkalar yanında İslâm muhiti dışındaki Berâhime (Brahmanlar) ve Süme-niyye (Budistler) gibi inanç gruplarının görüşlerine de temas edilmiştir.

İbnü's-Sââtî ve İbnü'l-Hümâm'ın adı geçen eserlerinde olduğu gibi Bihârî de Hanefî görüşlerinin tartışmalı olduğu durumlarda konuyu Şâfiî ve diğer Ehl-i sünnet âlimlerinin yaklaşımlarıyla uyumlu bir şekilde ele alan bir üslûp kullanmaya çalışır; bu açıdan *Müsellemü's-sübût* klasik sonrası Hanefî usul eserlerinin tipik özelliklerini taşımaktadır. Hanefî (fukaha) ve Şâfiî (mütekellimîn) metotlarını birleştirme ve fıkıh usulünün inceliklerine inme açısından son dönemin en başarılı usul eserlerinden sayılan *Müsellemü's-sübût*'ta Bihârî'nin fıkıh ve usulü yanında mantık, kelâm ve Arap diliyle ilgili konulardaki birikimini yansıtan tenkit ve tercihlerde bulunduğu ve karşı görüşler ortaya koyduğu, bunu yaparken de kanaatlerini delillendirmeye özen gösterdiği görülmektedir.

Molla Nizâmeddin tarafından oluşturulan ve Nizâmî (Nizâmiye) adıyla Hint alt kıtası medreselerinin hemen tamamında uygulanan ders programında *Müsellemü's-sübût* fıkıh usulünde okutulacak kitaplar arasında yer almış, daha sonraki dönemlerde de eser bu özelliğini korumuştur (Kaur, s. 110-111, 117, 118, 123, 129). Eserin Mısır'da da ilgi gördüğü ve ders kitabı olarak okutulduğu kaydedilmektedir (Zübeyd Ahmed, IV/2 [1953], s. 25). *Müsellemü's-sübût*'un değişik yerlerde baskıları yapılmıştır (Leknev 1263; Aligarh 1297; Aymara 1297; Delhi 1311; Kahire 1322, 1324, 1326;

İbnü'l-Hâcib'in *el-Muḥtaşar*'ı ve Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vüşûl*'ü ile birlikte Kanpûr 1949; Beyrut 1423/2002 *Fevâtiḥu'r-raḥamût* ile birlikte).

Kitap üzerinde en önemli çalışmayı Bahrülulûm el-Leknevî yapmıştır. *Müsellemü's-sübût* kısa ve özlü ifadeler içeren bir kitap olduğundan Bahrülulûm'un ibarelere açıklık getiren ve metindeki konuların daha iyi anlaşılması açısından önemli bilgiler içeren *Fevâtiḥu'r-raḥamût bi-şerḥi Müsellemi's-sübût* adlı şerhi (Leknev 1878; Gazzâlî'nin *el-Müstaşfâ'sının* kenarında, Bulak 1322, 1324) bu eserden yararlanmak isteyenler için vazgeçilmez bir kaynak özelliği taşır (ayrıca bk. **BIHÂRÎ; BAHRÜLULÛM el-LEKNEVÎ**).

BİBLİYOGRAFYA :

Bihârî, *Müsellemü's-sübût* (Gazzâlî, *el-Müstaşfâ* içinde), Bulak 1324; Bahrülulûm el-Leknevî, *Fevâtiḥu'r-raḥamût bi-şerḥi Müsellemi's-sübût* (nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer), Beyrut 1423/2002; Serkîs, *Mu'cem*, I, 595-596; Brockmann, *GAL*, II, 554; *Suppl.*, II, 622-625; *İzâḥu'l-meknûn*, II, 481; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, VIII, 179; XI, 262; G. M. D. Sufî, *Al-Minhâj: Being the Evolution of Curriculum in the Muslim Educational Institutions of Indo-Pakistan Subcontinent*, Lahore 1981, s. 75, 92, 123, 132, 146; K. Kaur, *Madrasa Education in India: A Study of its Past and Present*, Chandigarh 1990, s. 110-111, 117-118, 123, 129; Zübeyd Ahmed, "İle'l-Edebi'l-'Arabî" (trc. Abdülhamîd en-Nu'mânî), *Şekâfetü'l-Hind*, IV/2, Haydarâbâd 1953, s. 20-34; M. Hidayet Hosayn, "Bahrü'l-ulûm", *İA*, II, 233; a.mif., *Bihârî*, a.e., II, 604; A. S. Bazmee Ansari, "al-Bihârî", *EI²* (İng.), I, 1210.

FERHAT KOCA

MÜSELLES

(المثلث)

Bir harekesinin değişmesiyle aynı veya farklı mânalarda üç kelime teşkiline imkân veren lafız grupları için kullanılan terim ve bir telif türü.

Sözlükte "bir şeyin veya bir hissenin üçte birini almak; kendisini katmak suretiyle iki kişiyi üçe çıkarmak" mânalarındaki **şels** kökünün "tef'îl" kalıbından türeyen **müselles** kelimesi "üçe çıkarılmış, üç özellik taşıyan bir hale getirilmiş" anlamına gelir; üçlenmiş / üçlü (şey), üç taraflı (yer), üç katlı (ip), üç harekeyle de okunabilen (harf), üç köşeli (geometrik şekil, üçgen) gibi (*Lisânü'l-'Arab*, "şls" md.; Luis Ma'lûf, *el-Mün-cid*, "şls" md.). Arapça sözlük biliminde teslîs, aynı harflerden oluşan bir kelimenin üç farklı harekesine göre aynı veya aynı mânalarda üç biçimde (üç ayrı kelime gi-

bi) kullanılması demektir. Bu şekilde kullanılan kelimeye müselles adı verilir.

Arap dilinde bu tür kelimelerin yer aldığı, bunların müstakil bir tür teşkil ettiğini gören ve türe "müselles" adını veren ilk âlimin Kutrub (ö. 210/825 [?]) olduğu kabul edilir. Onun *el-Müselles*'i zamanımıza ulaşmıştır. Yüzyıla yakın bir süre yaşayan ve Kutrub'un hocası Sıbeveyhi'ye de hocalık yapan Ebû Zeyd el-Ensârî'nin de *Kitâbü't-Teşlîs* adında bir eserinin bulunduğu kaydedilir (Yâkût, XI, 416). Kutrub, *el-Müselles*'inde bu filolojik olguyu yalnız ilk harfin değişmesine göre üç değişik kelime teşkiline imkân veren lafızlara, yalnız isimlere ve sadece üç şekilde anlam farklılaşması olan kelimelere münhasır kılmıştır. Kitapta söz konusu edilen otuz üç kelimeden otuz ikisi yalnız ilk harfin harekesinin değişmesine göre üç farklı şekilde ve üç farklı anlamda kullanılan isimlerdir. Eserde sadece bir fiil örneği yer almaktadır. Bu da orta harfin harekesinin değişmesiyle üç farklı şekilde ve üç farklı anlamda kullanılabilen "عَمَرَ، عَمِرَ، عَمْرُ" fiilidir. Bu fiil örneğinin sonraki devirlerde eseri şerh eden, nazma çeken veya istinsah edenler tarafından eklenmiş olması ihtimali de vardır. Kutrub'dan sonra gelen âlimler bu filolojik olgunun fiil ve harflerden de örneklerini tesbit etmiştir.

Müsellesin isim türlerinde ilk harfin dışında başka harflerin harekesinin değişmesine göre de üçlü kelimelerin olduğu ve üç ayrı şeklin aynı anlama geldiği türleri de bulunmuştur. Bunun yanında, isimlerde asıl harflerinden orta veya zâit harfin üç değişik harekesine göre aynı veya aynı anlamda olan türleri ve bazı örneklerde üç hareketliliğin ismin iki yerinde de gerçekleştiği biçimleri keşfedilmiştir. Fillerde ise mâzi veya muzârîde yalnız orta harfin harekesinin değişmesine göre aynı yahut aynı anlamda üç değişik şekle dair örnekler belirlenmiştir. Harflerde (edatlar) bu tür özellikler nâdir olup yalnız ilk harfte görülür.

Dile lafız ve anlam zenginliği, anlatım rahatlığı, muammâ ve lugazlı ifade kullanma imkânı kazandıran müselles türü üzerine altmıştan fazla eser yazılmıştır. Özellikle Kutrub'un *el-Müselles*'ine dair şerh, nazım, ziyade, ikmal, tenkit vb. türlerde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Batalyevsî, neşredenin girişi, I, 48-62; Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'îl, neşredeninin girişi, s. 25-49; Fîrûzâbâdî, neşredeninin girişi, s. 110-194).

Kâtib Çelebi, Luvis Şeyho ve Yûsuf İlyân Serkîs, Abdülvehhâb b. Hasan el-Behnesî-